

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСНИЙ ЗМІСТ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ

FOR THE QUESTION ABOUT THE ESSENTIAL CONTENT OF THE LEGAL COMPETENCE OF A SPECIALIST IN THE MEDICAL FIELD

Стаття присвячена одній із актуальних проблем формування у майбутніх лікарів правової компетентності. У статті розкрито зміст поняття «правова компетентність майбутнього лікаря». Правову компетентність визначено як інтегральну якість особистості, що характеризується здатністю застосовувати правові знання й уміння для вирішення практичних завдань, реалізуючи при цьому такі професійно значущі особистісні якості, як відповідальність, комунікабельність, емпатія, толерантність. Розкрито основні поведінкові характеристики правової компетентності особистості. Представлено дані соціологічних досліджень із оцінки правової грамотності лікарів. Зазначено, що професійну правосвідомість медичних працівників потрібно формувати ще на етапі здобуття медичної освіти.

Окреслено професійно-правові уміння майбутніх лікарів, які дозволяють їм правильно аналізувати професійні ситуації, виділяти їхні юридично значущі властивості, співставляти вказані ситуації з правовими приписами, здійснювати правомірну поведінку: уміння застосовувати норм права в конкретних практичних ситуаціях; уміння реалізувати свої права і свободи у відповідності з правовими нормами; уміння захищати цивільні права лікарів і пацієнтів; уміння надавати юридичну оцінку випадкам неналежного надання допомоги хворому, професійним правопорушенням медичного персоналу.

Зазначено, що ефективним є використання таких методів та форм організації занять: підготовка проєктів правової спрямованості, використання методів комп'ютерного навчання (виконання вправ та тестів), створення проєктів із медико-правової тематики, застосування активних методів навчання (лекція-аналіз конкретних практичних ситуацій, лекція-презентація, створення банку професійно-правових ситуацій, дискусії, ділові та рольові ігри, ментальні карти та інші).

Ключові слова: правова компетентність, майбутні лікарі, правові знання, мотивація, професійно-правові ситуації.

The article is devoted to one of the urgent problems of the formation of legal competence among future doctors. The article reveals the meaning of the concept «legal competence of the future doctor». Legal competence is defined as an integral quality of a person, characterized by the ability to apply legal knowledge and skills to solve practical problems, while realizing such professionally significant personal qualities as responsibility, sociability, empathy, tolerance. The main behavioral characteristics of the legal competence of an individual are disclosed. The data of sociological studies on the assessment of legal literacy of doctors are presented. It is noted that the professional legal awareness of medical workers should be formed at the stage of obtaining medical education.

The professional and legal skills of future doctors are outlined, which allow them to correctly analyze professional situations, highlight their legally significant properties, compare the specified situations with legal prescriptions, and perform lawful behavior: the ability to apply legal norms in specific practical situations; the ability to exercise one's rights and freedoms in accordance with legal norms; the ability to protect the civil rights of doctors and patients; the ability to provide a legal assessment of cases of improper assistance to a patient, professional misconduct of medical personnel.

It is noted that the use of the following methods and form of organization of classes is effective: preparation of legal projects, use of computer training methods (execution of exercises and tests), creation of projects on medico-legal subjects, application of active training methods (lecture-analysis of specific practical situations, lecture-presentation, creation of a bank of professional and legal situations, discussions, business and role-playing games, mental maps and others).

Key words: legal competence, future doctors, legal knowledge, motivation, professional and legal situations.

УДК 378.147-057.875[34:61]616-051:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/59.38>

Хміль І.Ю.,

канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри судової медицини та медичного права
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Стрижневим завданням охорони здоров'я в Україні є покращення якості медичної допомоги, яка значною мірою залежить як від діяльності лікарів, так і від діяльності середнього медичного персоналу. У свою чергу, сьогодні лікарі повинні мати достатній рівень знань норм чинного в охороні здоров'я законодавства та через розуміння законодавчих та нормативних актів бачити особливості розвитку охорони здоров'я населення та системи охорони здоров'я. Знання правових основ професійної діяльності, прав та обов'язків, як лікаря, так і пацієнта, питань їхньої соціальної та правової

захищеності є дуже важливим у процесі взаємодії «лікар – пацієнт». У цьому контексті особливого значення набувають питання правової компетентності майбутніх лікарів у медичних навчальних закладах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню особливостей формування професійної компетентності фахівців медичної галузі присвячені наукові роботи О. Волосовця, Л. Войтенко, В. Лазоришинця, М. Мруги, О. Науменка, І. Ніженковської, Н. Стучинської, Т. Рєви, М. Філоненко, О. Чалого та ін. Теоретико-методологічні засади формування правових умінь і навичок майбутніх

фахівців розкриваються у працях А. Будас, С. Воеводіної, Т. Волох, Н. Гуменної, І. Запорожан, І. Ковчиної, Є. Мануйлова, Б. Михайличенка, О. Панова, В. Стеценка, І. Сенюти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наявність значного інтересу до проблеми формування правової компетентності майбутніх лікарів та відсутність фундаментальних досліджень вказаного напрямку зумовили необхідність організації експериментально-дослідницької діяльності.

Мета статті – розкрити сутнісний зміст правової компетентності фахівців медичної галузі.

Виклад основного матеріалу. Сформульовано поняття «правова компетентність майбутніх лікарів», яку тлумачимо як особистісну характеристику майбутнього фахівця галузі охорони здоров'я, сформовану завдяки синергії фахової медичної та правової підготовки, яка проявляється у готовності успішно діяти при виконанні професійних обов'язків у правовому полі, дотримуючись моральних, етичних та біоетичних норм.

Правову компетентність майбутніх лікарів з медичного права визначаємо як сукупність набутих майбутніми лікарями знань з медичного права, умінь та навичок встановлювати зв'язки між набутими знаннями та реальною практичною ситуацією, готовністю до професійної діяльності згідно з приписами норм права національного законодавства. Правова компетентність майбутніх лікарів є інтегральною якістю особистості, що характеризується здатністю застосовувати правові знання й уміння для вирішення практичних завдань, реалізуючи при цьому такі професійно значущі особистісні якості, як відповідальність, комунікабельність, емпатія, толерантність [4; 5].

В останні роки особливого значення набули такі актуальні для медицини та лікарів проблеми, як якість надання медичної допомоги, стандарти якості, а у зв'язку з цим – контроль та експертиза якості.

Про дефіцит знань у галузі медичного права говорять проведені соціологічні дослідження з оцінки правової грамотності лікарів. За даними дослідження, 64,7 % лікарів вказали, що недостатньо знають свої права та відповідальність, 79,1 % – права та відповідальність пацієнтів. Лише 32,4 % лікарів регулярно застосовували правові знання у своїй роботі. 67,1 % лікарям важко відповісти на запитання: «Яка медична допомога пацієнту має бути надана безкоштовно?».

Подібні дослідження свідчать про необхідність враховувати під час атестації лікарів та середнього медичного персоналу правових знань у галузі охорони здоров'я. Крім того, професійну правосвідомість медичних працівників потрібно формувати ще на етапі здобуття медичної освіти. У ході вивчення основ медичного права майбутні

лікарі набувають знання про закони у сфері охорони здоров'я, уміння їх інтерпретувати, давати оцінку неправомірній поведінці та передбачати її юридичні наслідки.

Будь-якому фахівцю медичної сфери, а особливо з вищою освітою, необхідно знати закони, які регламентують його професійну діяльність. Наприклад, залежно від спеціальності та посади він повинен знати узаконені межі своїх кваліфікаційних обов'язків; стандарти тих хвороб, із якими він зіштовхується у професійній роботі; закони України, що стосуються його професійної діяльності.

Для того щоб не порушувати встановлені законодавчими актами положення необхідно знати, визнавати та поважати права пацієнта, добре знати свої юридичні права, обов'язки та відповідальність, мати уявлення про можливості правового захисту від необґрунтованих звинувачень. Знання норм чинного у охороні здоров'я законодавства та його дотримання медичними працівниками – запорука ефективного функціонування системи охорони здоров'я. Правова грамотність лікарів – є професійним захистом їх лікарської діяльності.

Правова компетентність майбутніх лікарів з медичного права, перш за все, виявляються у знаннях та здатності тлумачити зміст та норми права, нормативно-правові акти, сферу їх дії; усвідомленні значущості медичного права, його ефективності як засобу регулювання відносин у сфері «медичний працівник – медичний працівник», «медичний працівник – пацієнт», умінні застосовувати у практичній діяльності знання з права, захищати свої суб'єктивні права [4; 5].

Ми поділяємо думку Р. Клуноко, що правова підготовка майбутніх фахівців не вичерпується формальними юридичними знаннями, а зорієнтована на розвиток у них зацікавленості й активності у професійно-правовій підготовці, інтеріоризації загальнолюдських цінностей; формуванні переконань у значущості законів і правозастосувальної практики, особистих обов'язків та відповідальності за прийняті рішення й власні вчинки; засвоєнні принципів та правовідносин у суспільстві [2, с. 150]. Як бачимо, вчена наголошує на характеристиці правової компетентності особистості через її ставлення до права як певної системи цінностей суспільства, за допомогою яких відбувається регулювання соціальних правових відносин.

Більш активному засвоєнню дисциплін медичного права сприяє перенесення домінанти під час їх вивчення на процесуальний бік. Прихильники такого підходу [1, с. 56] пропонують більше зосереджувати увагу на реалізації різних правових норм на практиці. Саме від викладача залежить добір і конструювання знаннєвого матеріалу таким чином, щоб спонукати майбутніх фахівців

до пізнання, розширення й збагачення їх правовими знаннями [3; 6].

Ми вважаємо, що знання з права передбачають усвідомлення майбутніми лікарями необхідності здійснювати свою діяльність на основі правових норм і вимог та здатність оцінювати дії суб'єктів права з точки зору їх правомірності. Без знань з права неможливо обрати правильний варіант поведінки, особливо в конфліктних ситуаціях, оскільки вони лежать в основі правової свідомості особистості.

Визначаючи зміст навчального матеріалу з медичного права, який є обов'язковим для засвоєння майбутніми лікарями, потрібно враховувати види професійної діяльності, яку буде виконувати спеціаліст і вимоги до його правової підготовки. Майбутньому лікарю необхідно знати основи свого правового статусу, правового статусу пацієнтів для того, щоб не лише здійснювати професійну діяльність у правовому полі, але й відстоювати свої права та права пацієнта у випадку їх порушення.

У процесі вивчення дисципліни медичного права слід акцентувати увагу студентів на нормативному регулюванні медичної галузі. Розуміння сучасного законодавства у медичній сфері виступає запорукою формування глибоких ґрунтовних знань майбутніх лікарів. У зв'язку з цим, морально-правовий аспект діяльності медичних працівників, дозволяє розглядати міждисциплінарність як ще одну можливість у формуванні правової компетентності майбутніх лікарів з медичного права. Ми вважаємо, що розвинути прагнення студента до оволодіння правовою компетентністю, усвідомити її як цінність у майбутній професійній діяльності можливо, якщо у послідовність опанування дисципліни медичного права умістити правовий матеріал, який має безпосередню приналежність до якісного виконання майбутнім фахівцем професійної діяльності.

Аналіз кваліфікаційних вимог до медичного працівника дозволив виділити професійно-правові уміння майбутніх лікарів, які дозволяють їм правильно аналізувати професійні ситуації, виділяти їх юридично значущі властивості, співставляти вказані ситуації з правовими приписами, здійснювати правомірну поведінку: 1) уміння застосовувати норми права в конкретних практичних ситуаціях; 2) уміння реалізувати свої права і свободи у відповідності з правовими нормами; 3) уміння захищати цивільні права лікарів і пацієнтів; 4) уміння надавати юридичну оцінку випадкам неналежного надання допомоги хворому, професійним правопорушенням медичного персоналу [4; 5].

Із метою формування у майбутніх лікарів ціннісних орієнтацій, мотивів набуття правової компетентності з медичного права у процесі навчання

створювалася творча атмосфера при проведенні занять із використанням інноваційних методик навчання та викладання; використовувалися ділові та рольові ігри, творчі презентації, різні види лекцій, семінарів, тренінгів, написання творів-есе та інше. Ефективним є використання таких методів та форм організації занять: підготовка проєктів правової спрямованості, використання методів комп'ютерного навчання (виконання вправ та тестів), створення проєктів із медико-правової тематики, застосування активних методів навчання (лекція-аналіз конкретних практичних ситуацій, лекція-презентація, створення банку професійно-правових ситуацій, дискусії, ділові та рольові ігри, ментальні карти та інші).

При цьому використання інформаційних та телекомунікаційних технологій дало можливість створити технологічно-освітнє середовище, у якому поряд із традиційними матеріалами та видами роботи використовувалися можливості ресурсів інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) та навчальні матеріали нового покоління.

Ситуаційний метод навчання, бесіди, метод навчальної дискусії, заняття-брифінги з правової тематики, заняття-вікторини на технічну тематику; практичні методи навчання, види діяльності, які включали тестові завдання з самоперевіркою та самоаналізом, а також методи усного та письмового контролю застосовувалися для розвитку умінь і навичок правової компетентності майбутніх лікарів з медичного права.

Висновки. Отже, перед медичними працівниками поставлено важливе завдання щодо отримання та вдосконалення знань основних законів у галузі охорони здоров'я громадян, знань та вмінь користуватися джерелами медичного права, вмінь його застосовувати при виконанні професійних та посадових обов'язків. Підвищення рівня правової поінформованості лікарів дозволить звести до мінімуму ризик порушення прав громадян під час надання їм медичної допомоги за умови сумлінного виконання своїх професійних обов'язків, а також захиститися від необґрунтованих звинувачень пацієнтів, що є, відповідно, гарантом захисту їх професійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дегтярьова Г. С., Василина С. І. Професійно спрямоване викладання предмета «Основи правових знань» в професійно технічних навчальних закладах: метод. посібник. Львів : Старопігіський ПЛ, 2010. 140 с.
2. Клуноко Р. Ю. Формування правової культури майбутнього вчителя як елемент підготовки до професійної діяльності. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2015. № 3. С. 148–151.
3. Тернопільська В. І., Бакуліна О. С. Особливості застосування освітніх технологій у формуванні

мобільності студентів. *Pedagogical and psychological sciences: regularities and development trends: Collective monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2020 р. С. 370–385.

4. Хміль І. Ю. Інтерактивні форми і методи формування предметних компетентностей майбутніх лікарів у процесі вивчення медичного законодавства. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». 2020. Вип. 12. С. 227–239.

5. Хміль І. Ю. Методика формування правової компетентності майбутніх лікарів у процесі навчання медичного правознавства. *Освітній дискурс*. Київ : ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-технології-інформація». 2020. Вип. 24(6). С. 68–79.

6. Brovko K., Ternopilska V., Chernukha N., Zagorodnya A., Bakhov I. Research of motives for formation of corporate culture of students in the context of the paradigm of cognitive psychology. *Journal of Advanced Pharmacy Education & Research*. 2020. Vol. 10. Issue 2. P. 195–202.